

DRŽAVNO UREĐENJE ILI USTAV NEUTRALNE SELJAČKE REPUBLIKE HRVATSKE

Raspravljen na četvrtoj sjednici republikanske zastupničke većine banske Hrvatske dne 5. i 6. ožujka 1921, a prihvaćen na petoj sjednici iste republikanske zastupničke većine dne 1. travnja 1921. u glavnom gradu Zagrebu.

A. Republika Hrvatska

1. IME DRŽAVE

Državi je ime: Neutralna seljačka republika Hrvatska.

2. DRŽAVNI TERITORIJ NEUTRALNE SELJAČKE REPUBLIKE HRVATSKE

Državni teritorij Neutralne seljačke republike Hrvatske opsiže svih 8 županija banske Hrvatske (Hrvatske-Slavonije s Međumurjem) kako je taj teritorij bio pod banskom upravom dne 28. studenoga 1920, na kojem je teritoriju isti dan izvršen republikanski plebiscit sa 280.000 republikanskih glasova prema 158.000 glasova monarhističnih te izborom 59 republikanskih zastupnika prema 34 monarhista.

Temeljem sveopće priznatoga načela o pravu narodnog samoodređenja ovaj se državni teritorij može proširiti samo plebiscitom kojega pograničnoga sudbenoga okruga u Dalmaciji ili Sloveniji, kojega okružja u Bosni-Hercegovini, ako taj plebiscit odobri sabor Slovenije, dotične Dalmacije ili Bosne-Hercegovine, ili plebiscitom koje županije u bivšoj južnoj Ugarskoj.

Temeljem istoga načela može se ovaj državni teritorij i umanjiti plebiscitom koje pogranične županije uz odobrenje Hrvatskoga sabora.

3. DRŽAVLJANSTVO

Državljanstvo je hrvatsko.

Način, kako se stiče, i sve ostalo uređuje posebni zakon o državljanstvu.

4. DRŽAVNI I NARODNI ZNAK (PEČAT)

Državni i narodni znak (pečat) sačinjava 12 bijelih (srebrnih) i 13 crvenih četvorina u modrom okviru s plugom.

5. DRŽAVNA ZASTAVA

Državna je zastava hrvatska narodna trobojnica crveno-bijela-plava.

Obilježena s državnim znakom to je ujedno zastava trgovačka.

B. Općeniti prvi dio: Postanak i svrha, obilježje i načela Neutralne seljačke republike Hrvatske

1. SVJETSKI I DOMAĆI FAKTORI KOJI SU MALE NARODE UČINILI SUBJEKTIMA MEĐUNARODNOGA PRAVA

Mi Hrvati, kao narod prastare seljačke kulture, dvanaestogodišnje kršćanske evropske prosvjete, jedanaeststogodišnjega neprekinutoga državnoga života, četiristogodišnje narodne pisane književnosti i stogodišnjega svjesnoga narodnog života u modernom smislu te riječi, svjetskim smo se ratom neuklonivim razvojem doga-

daja oslobodili gospodstva nasilnoga aristokratsko-feudalnoga mađarskoga centralizma, te njemačko-militarističke suverenosti habsburške dinastije — hvala, u prvom redu, bezprimjerno idealnoj i požrtvovnoj intervenciji velike republikanske Sjevero-američke Unije koja je sa svojim predsjednikom Wilsonom na čelu pruski militarizam oborila, kao što najsvježanijom i najiskrenijom proklamacijom prava narodnoga samoodređenja tako i svojom financijskom i vojničkom pomoću Zapadnoj Evropi, hvala, gotovo u jednakoj mjeri, ruskoj revoluciji, koja je za uvijek oborila ruski militarizam, barem u njegovoj najopasnijoj carističkoj formi; hvala divnoj ustrajnosti i neviđenomu jedinstvu u pobijanju rata ratom dviju najvećih zapadnoevropskih ustavnih demokracija, demokracije britanske i demokracije francuske; hvala teritorijem malenoj, ali duhom velikoj Belgiji; hvala rijetkomu junaštvu i mučeništvu Srbije i njezinoga seljačkoga naroda; hvala izvanrednomu, postepenomu, a na koncu sveopćemu javnomu i oružanomu otporu hrvatskoga naroda protiv Centralnih vlasti mnogo prije nego što je oboren bio pruski militarizam; hvala nadasve naglo i snažno razvatomu čuvstvu čovječjega dostojanstva, čovječanske pravice i republikanske slobode, što ga je rat probudio i koje se poslije rata neodoljivo razvija u seljačkom i radničkom puku svih naroda svijeta, pa zato ovaj svoj ustav kao maleni mirotvorni seljački narod svojom voljom i stvaramo svjesni neodoljive snage svih tih vanjskih i unutrašnjih faktora našega oslobođenja.

U toj svijesti najprije ostajemo vjerni temeljnoj misli svjetskoga protumilitarističkoga pokreta time što ratom stvoreno antimilitarističko raspoloženje hrvatskoga seljaštva, koje je 28. studenoga 1920. pokazalo svoju snagu mirotvornim pacifističkim plebiscitom, upotrebljujemo za osiguranje evropskoga mira i svoga narodnoga opstanka.

Isto tako u toj svijesti, sporazumno s konservativnim Zapadom čuvamo tisućljetne temelje kulture i privrede, a zajedno s revolucionarnim Istokom, stvaramo državu

u kojoj svi privredni i kulturni faktori, a napose seljaštvo i radništvo, odlučuju sveukupnom vladom i upravom.

U tom istom duhu pacifizma i provodajući pravo narodnoga samoodređenja uvodimo seljačku republiku Hrvatsku u slobodno ugovorenu zajednicu država (konfederaciju) na našem danas međunarodnim pravom priznatom zajedničkom području, što ga već cijeli svijet naziva Jugoslavijom.

2. OBILJEZJA NEUTRALNE SELJACKE REPUBLIKE HRVATSKE

1) *Potpunost i neprekidnost narodnoga vrhovništva — Republika*

Narodno vrhovništvo je potpuno i djeluje neprekidno te ga narod izvršuje plebiscitom s obzirom na pitanja teritorijalna, a s pravom inicijative i referendumu u pitanjima zakonodavstva.

Iz te potpunosti i neprekidnosti narodnoga vrhovništva slijedi potpuno i neograničeno pravo narodnoga samoodređenja i u cijelom unutrašnjem državnom uređenju.

Hrvatska je, dakle, plebiscitarna republika.

Hrvatska tajne diplomacije ne vodi i ne priznaje tajnih međunarodnih ugovora.

2) *Vlada seljačke većine*

Prema ustaljenom načelu ustavne demokracije odlučuje u svim državnim poslovima na sveopćim političkim izborima izabrana zastupnička većina.

U Hrvatskoj seljaštvo, kao preogromna većina svega naroda, ima na to odlučivanje neosporivo pravo čim je na sveopćim izborima tu većinu u istinu i dobilo.

Hrvatska je zato seljačka republika.

3. MIROTVORNOST I NEUTRALNOST

Poslije svjetskog rata za svaki je mali narod pitanje njegova opstanka da mu se uz pravo samoodređenja prizna potpuna neutralnost u svakom međunarodnom sukobu. U seljačkom narodu stajaća vojska napose ruši temelje morala (poštenja), privrede, kulture i slobode.

Zato je plebiscitarna seljačka republika mirotvorna i neutralna te u njoj nema stajaće vojske, ali se svi državljani imaju prema posebnoj obrambenom zakonu obavezati za obranu doma i domovine.

Najnužnija vojnička naobrazba ima se uvijek spojiti s općom naobrazbom, s posebnom privrednom poukom i s općom radnom dužnošću.

Za unutrašnju sigurnost ima se zakonom urediti posebno narodno redarstvo.

4. OSIGURANJE ČOVJEČANSKIH PRAVA BEZ OBZIRA NA DRŽAVLJANSTVO

Na teritoriju Neutralne seljačke republike Hrvatske osiguravaju se svakomu čovjeku, koji tu stalno ili prolazno boravi, ovim ustavom na temelju čovječnosti ova prava:

a) Osobna sigurnost i nepovredivost

Čovječja ličnost je nepovrediva. Nitko ne može biti zatvoren ni uopće lišen osobne slobode bez pismenoga, sudbenoga, zakonom obrazloženoga naloga. Taj nalog mora biti pročitan i uručen dotičniku kod samoga uapšenja.

Sigurnosni organi imaju pravo jedino kod umorstva, razbojstva, paleža, provale u tuđi dom ili stan i krađe na djelu uhvaćenoga krivca odmah uapsiti uz dužnost da uapšenika odmah predadu sudu.

Ako sud u jednom ili drugom slučaju u roku od 24 sata iza uapšenja ne odredi istražni zatvor, uapšenik je slobodan.

Istražni zatvor ne može trajati ni u jednom slučaju dulje od mjesec dana.

U slučaju da sudbeni organi ne izvršuju ovih dviju odredaba, imaju uapšenik pravo da se sam udalji, a nitko ga ne smije u tome priječiti.

Tkoga se ogriješi o te odredbe, a naročito sigurnosti i sudbeni organi, lično je odgovoran zakonu te se ne može opravdati višim nalogom.

Istraženik kojega sud riješi ima pravo na zakonom određenu odštetu.

Svaku povredu osobne sigurnosti i nepovredivosti imaju pravo svaki odrasli čovjek sudbeno progoniti.

b) Kazne

Smrtna se kazna dokida.

Ukida se i kazna teške tamnice i strogoga zatvora.

Zatvor mora biti spojen s radom, koji kod osuđenika ne mora biti u skladu s njegovim zanimanjem, dok kod istraženika mora biti. Trajanje, vrst i prisilnost rada ima se urediti posebnim zakonom.

Tjelesnih kazna nema. Svako tjelesno zlostavljanje istraženika ili osuđenika kazni se, ako u tom nije teže kažnjivo djelo, najmanje bezodvlačnim otpustom iz službe.

c) Sloboda kretanja

U Hrvatskoj ide svaki odrasli čovjek kuda hoće i stanuje gdje hoće unutar državnog teritorija, te nitko ne može biti niti interniran niti konfiniran niti izagnan ni iz jedne općine, ni iz države.

Niti strani državljanin ne može biti izručen radi djela koja se u njegovoj državi smatraju političkim zločinima.

d) Nepovredivost doma (stana)

Dom (stan) je nepovrediv. Samo sud može pismenim na zakonu osnovanim nalogom u nečijemu domu (stanu) odrediti kućnu premetačinu, a tu treba da izvrši sudac. Sigurnosni organi smiju u stan samo onda ako su od ukućana u pomoć pozvani.

Za vršenje ovih odredaba odgovorni su i sudski i sigurnosni organi lično zakonu.

K domu (stanu) spada dvorište sa svim gospodarskim zgradama (s nuzgrednim stambenim prostorijama.)

e) Osiguranje listovne tajne i poštanske dostave

Država jamči svakome za sve poštanske pošiljke, a napose za dostavu listova i novina.

Ovo jamstvo ima dati posebni zakon koji osigurava ujedno i nepovredivost tajne u dopisivanju, brzojavljanju i telefonskim razgovorima.

5. SLOBODNI SELJAČKI DOM

Seljačka država je organična zajednica slobodnih i uređenih domova.

Za svestrani napredak seljačkoga doma stvara se posebni zakon o seljačkom nasljednom pravu i gospodarskoj slobodi u duhu staroga običajnoga zadružnoga prava, a u skladu s današnjim mišljenjem i potrebama seljačkoga naroda; isto tako zakon kojim se seljački dom izuzima od prisilne ovrhe, zakon o kućnom redu i posluhu kojim se ujedno uređuje slobodno osnivanje novih kućnih zadruga.

6. UREĐENA OBITELJ

Obitelj je prvi faktor poštenoga odgoja, privrede i kulture.

Posebnim se zakonom uređuje odgojna, privredna i kulturna zadaća obitelji.

7. POTPUNA RAVNOPRAVNOST ŽENE

Muškarci i žene imaju u svemu posvema jednaka prava.

III. NAČELA ZA ORGANIZACIJU NEUTRALNE SELJAČKE REPUBLIKE HRVATSKE

1. REPUBLIKA JE MORALNA ZAJEDNICA MISAONIH BICA

a) Sloboda sastajanja

Sastajanje kao najprirodnija potreba posvema je slobodno.

Oblast ne može ni u jednom slučaju ni iz kojega razloga zabraniti nijednoga sastanka i nijedne skupštine.

Za sastanke i skupštine u privatnim zgradama ili na privatnom zemljištu daje dozvolu vlasnik.

Na uobičajenim javnim mjestima skupštinu prijavljuje koji god sazivač nadležnoj sigurnosnoj oblasti najkasnije prije početka skupštine ili usmeno ili pismenom obavijesti, koja se može i na uredska vrata prilijepiti.

U javnim zgradama, uobičajenim ili zgodnim za skupštine, kao što su javne škole, vijećnice itd., drže politička društva ili stranke onim redom skupštine kako se prijaviše, inače jednako kao i na javnim mjestima.

Sloboda govora na skupštinama ima se zajamčiti zakonom o slobodi sastajanja prema načelu da je svako smetanje govora i reda na skupštinama povreda najprirodnijega prava, bez kojega nema nikakova napretka, te se ima kazniti naročito kaznom.

b) Sloboda štampe

Stampa kao glavno sredstvo širenja ljudskih misli i čovječjega znanja potpuno je slobodna.

Cenzura se ne može nikako odrediti, a ni jedan se list ne može ni u kojem slučaju obustaviti.

Političke listove mogu izdavati samo politička društva ili stranke, a svi politički članci i bilješke i svi sastavci, gdje se netko poimence spominje, moraju biti potpisani punim imenom.

Isto tako moraju biti potpisani svi letaci bez obzira na sadržaj.

Za izdavanje novina nije potrebna oblasna dozvola.

Za sastavak uvijek odgovara pisac; jedino ako je odsutan u inozemstvu, odgovara kod političkih listova predsjednik dotičnoga političkoga društva odnosno stranke.

Za uvrede poštenja počinjene tiskopisom ima se posebnim zakonom uvesti najkraći postupak.

c) Sloboda udruživanja

Nijedno društvo koje javno radi i u kojem vrše članovi kontrolu nad upravom i imovinom ne treba za svoj osnutak i rad oblasne dozvole.

Političke stranke koje su se javno konstituirale na temelju određenoga programa javna su društva i redoviti organi političkoga života.

Članstvo tajnih društava kazni se po zakonu.

d) Odgovornost za djela javnih službenika

Cinovnik ima samo pravo na posluš svojim nalogima kad ih izdaje u granicama zakona. Za neposluš zakonitim nalogima, odnosno za nezakoniti nalog odgovara se neposredno pred redovitim sudom po općem kaznenom zakonu.

Za štete, koje učine pojedincima službenici, bilo državni bilo autonomni, odgovaraju i država i dotično autonomno tijelo (općina, županija) oštećenima pred redovitim sudom.

2. REPUBLIKA JE ORGANIZACIJA PRIVREDE

a) Sveopća dužnost rada i svačije pravo na ljudski život

Privrede nema bez rada. Narodne privrede nema bez sveopćega rada. Najočitiji je zahtjev pravičnosti da svakomu pripadaju plodovi njegova rada.

Rekvizicije nema ni u jednom slučaju, a izvlazba na opću korist ima se urediti zakonom.

Država kao privredna zajednica stvara posebni zakon o sveopćoj radnoj dužnosti i posebni zakon o sveopćoj

ratarskoj praksi te zakon o svačijem pravu na ljudski život.

Seljačka većina naroda radi na svom slobodnom domu.

Životni interesi te većine neodjeljivi su od životnih interesa svih ostalih privrednih staleža.

Seljačka država osigurava pravilno poslovanje svim granama privrede, a naročito osigurava industrijalnu produkciju te uređuje sve to zakonom o radničkom pravu, kojim se uvažava čitav radnički pokret.

Nitko nije dužan nikomu ništa besplatno raditi. Prestaju prisilni podvozi i prisilni težaci.

Pravo štrajka uređuje se posebnim zakonom.

b) Temelj privredi. Agrarna reforma. Slobodna zanimanja

Temelj je privredi seljačko gospodarstvo.

Šume iz državnoga, crkvenoga i privatnoga veleposjedničkoga vlasništva prelaze u vlasništvo naroda prema posebnom zakonu tako da se pašom i građevnim drvom udovolji potrebi svih seljačkih domova, a ogrjevom potrebi svih državljana, koliko je to moguće. U istom duhu ima se promijeniti zakon o imovnim općinama i zemljišnim zajednicama.

Svi veleposjedi, bez obzira na šume, i državni i crkveni i privatni načelno se ukidaju. Nijedan posjed ne smije biti veći od najvećega seljačkoga posjeda u istoj županiji. Iznimke od toga s obzirom na gospodarsko školstvo, na zadružno (kooperativno) napredno gospodarstvo i na agrarnu industriju određuje posebni zakon. Isto se tako posebnim zakonom o domaćem preseljivanju imade urediti gospodarstvo na sveukupnom onom zemljištu koje se dobije ukinućem veleposjeda za seljačko preseljivanje. Taj isti zakon odlučuje o neobrađenom zemljištu i o seljačkim domovima bez djece. Posebnim se zakonom ima urediti način kako oni seljaci koji su poljski radnici i takvi naseljenici koji su udovoljili zakonu o sveopćoj ratarskoj praksi mogu doći do svoga doma.

Od svih veleposjeda imade se narodu (zemljišnim zajednicama, kućnim zadrugama i samovlasnicima) prije svega povratiti sve ono što mu je oduzeto nepravednom ili netočnom provedbom segregacija. Kod toga se uvažuju stečena prava svih gospodara koliko nijesu u opreci s ovim načelima.

Kod odštete za zemlju glavna je stvar pitanje kako je dotični veleposjed stečen. Odšteta se ima urediti posebnim zakonom.

Svatko se slobodno bavi svakim zanimanjem, naročito svakim obrtom kakav zna i koliko ga zna. Za zanimanje koje se tiče čovječjega života i zdravlja ili je inače osobito važno za narod određuje se zakonom i osposobljenje i nadzor nad njim.

Sva je trgovina posve slobodna, ali prometne pogodnosti imaju samo zadruge proizvođača i trošitelja.

Carine načelno nema. Zakonom se uvodi samo carina na predmete razkoši (luksus), a na drugu robu tek onda kad na to sili trgovačka politika koje druge države.

e) Novčarstvo i vjeresija

Sveukupno novčarstvo mora uvećati i usavršiti proizvodnju, napose ratarsku.

Posebnim zakonom omogućuje se i unapređuje osobna seljačka veresija te kooperativno (zadružno) prikupljanje seljačke prištednje za potrebe seljačkoga naroda kao i nadzor nad poslovanjem svih novčanih zavoda.

Pravilan razvoj sveukupnoga narodnoga gospodarstva uvjetovan je pravilnim uređenjem općinskih, županijskih i državnih financija. Glavna načela o uređenju tih financija određuje ustav.

d) Sveopće osiguranje

Da nitko bez svoje krivnje ne ostane bez sredstava za život, uvodi se zakonom sveopće osiguranje za slučaj privredne nesposobnosti, napose starosti.

Da nikoga ne stigne neskrivljena šteta u imovini, jednako se načinom uvodi osiguranje sveukupne imovine za slučaj elementarnih nezgoda (požara, poplave, tuče i potresa) te poštati.

3. REPUBLIKA JE ORGANIZACIJA KULTURE

a) Vjera

Vjera je temelj moralnoj kulturi. Vjera uopće a kršćanski nauk napose je temelj odgoja.

Kršćanske crkve i sve javne vjerske zajednice posvema su slobodne u naučavanju vjere.

b) Pravda

Odjeljenost sudstva od zakonodavstva i od vlade, i sudačka nezavisnost jamči se posebnim zakonom o autonomiji sudaca.

Nema vojnih ni nikakvih drugih iznimnih sudova, a ni posebnoga policajnoga ni upravnoga sudovanja.

Sudi se redovno u središtu gospodarske općine dotično, prema potrebi, na licu mjesta.

Postupak je, barem kod prvostepenoga suda, javan i usmen. Posebnim se zakonima uređuje brzina sudbenoga postupka.

Narod sudjeluje kod sudovanja po prisežnicima i porotnicima prema posebnim zakonima.

U svim zločinima i prestupcima sudi porota. Imenici porotnika imaju biti sastavljeni tako da većinu porotnika sačinjavaju seljački gospodari iz područja toga sudbenoga stola ili dotičnoga kotarskoga suda.

Sudovi prosuđuju ustavnost zakona i zakonitost naredaba te odlučuju u sporovima o kompetenciji između narodne vlade i autonomnih oblasti te u sporu pojedinih državljana, bilo s vladom bilo s autonomnim oblastima.

c) Prosvjeta

1. Škola za pismenost

Osnovna škola imade seljačko obilježje i prva joj je svrha da se postigne potpuna i trajna pismenost u narodu.

Gospodarska općina osniva u svakom selu (zaseoku, mjestu) javnu, opće pristupnu školu za pismenost djece i odraslih s besplatnim učilima za djecu.

2. Opća narodna škola

Opća narodna (pučka) škola ima i po selima i po gradovima seljačko, privredno i kulturno obilježje.

3. Priučavanje sve mladeži radu, učenju ruskoga i njemačkoga jezika

Poslije svršene opće narodne škole sva ženska i muška mladež priučava se najmanje dvije godine praktičnoj privredi svake vrsti, već prema shodnosti ili mogućnosti, ali svagdje s opće prosvjetnom poukom i s praktičnim učenjem ruskoga i njemačkoga jezika.

4. Narodna škola za opću naobrazbu

Ukidaju se sve današnje takozvane srednje škole (gimnazije, realke, liceji) a mjesto njih se osnivaju narodne škole za opću naobrazbu, koje traju najdulje četiri godine, koje mogu polaziti i odrasli, a s kojima je onda spojeno i priučavanje praktičnom radu, bilo tečajem školske godine, bilo kroz produžene praznike, te u kojima nema ni današnjih ocjena ni današnjih svjedodžaba, a na kojima se uči engleski.

Tko ne svrši pripravnih godišta za rad, ne može polaziti narodnu školu za opću naobrazbu.

5. Strukovne škole

Uz narodnu školu za opću naobrazbu postoji čitav niz posebnih strukovnih škola (gospodarskih, obrtnih i trgovačkih) koje se polaze istodobno, a imaju opće obrazovne tečajeve te usavršavaju u ruskom i njemačkom jeziku.

Iz narodne škole za opću naobrazbu prelazi se u strukovne škole za inteligenciju kao: sudačke, učiteljske, ve-

terinarske, svećeničke, ljekarničke, graditeljske, mjerilačke. Ove traju najdulje tri godine.

Današnje sveučilište, kao tobožnja visoka škola, ukida se i pretvara u čitav niz znanstvenih zavoda. Zadržaju se fakulteti liječnički i tehnički, a osniva se profesorski za profesore škola za opću naobrazbu i strukovnih škola za inteligenciju.

Predavanja na profesorskom fakultetu pristupna su svakomu, a na sveučilišne znanstvene zavode može se upisati svatko tko na prijavnom ispitu dokaže spremu za razumijevanje.

6. Izvanškolske prosvjetne uredbe

Organizacija izvanškolskih prosvjetnih uredba uređuje se posebnim zakonom.

d) Zdravstvo

Državljeni su izvor sve snage i vrijednosti države. Zdravstvo se uređuje jednakom brigom za sela i gradove.

C. Posebni dio: Organizacija Neutralne seljačke republike Hrvatske

I. IZVRŠIVANJE NARODNE SUVERENOSTI

Narod temeljem svoga potpunoga neprekidnoga suvereniteta stvara sveukupnu organizaciju narodne prirede i prosvjete, određuje sva domovinska prava i dužnosti i brine se za njihovo izvršivanje ili neposredno sam ili posredno po izabranim zastupnicima, dotično imenovanim narodnim službenicima.

1. DIREKTNO IZVRŠIVANJE NARODNE SUVERENOSTI

Narodnom poviješću stvorene domovinske ili državne granice može jedino sam narod promijeniti plebiscitom na peticiju većine odraslih državljana (izbornika) koje pogranične županije.

Peticijom od 100.000 vlastoručnih potpisa može narod zahtijevati plebiscit (sveopće pučko glasovanje): 1. za saziv i raspust ustavotvornog sabora; 2. raspust redovitoga sabora prije nego mine zakonsko razdoblje; 3. odstup predsjednika ili potpredsjednika republike.

Peticijom 30.000 vlastoručnih potpisa odraslih državljana (izbornika) može se predložiti novi zakon te promjena ili ukinuće staroga zakona (zakonodavna inicijativa).

Isto takvom peticijom može narod tražiti plebiscit za sankciju svakoga zakona u roku od 2 mjeseca poslije njegova prihvata u saboru (referendum).

Zakoni koji se tiču životnih potreba naroda — naime, sklapanje saveza s kojom drugom državom, sklapanje zajmova izvan granica Hrvatske, zakoni o preuređenju zemljišnih vlasničkih te nasljednih odnošaja (agrarna reforma) ne mogu imati zakonske moći bez ovoga referenduma. Potpise na peticiju primaju i sav posao kod plebiscita i referenduma obavljaju sudovi prema posebnom zakonu.

2. IZVRŠIVANJE NARODNE SUVERENOSTI PO IZABRANIM ZASTUPNICIMA

a) *Narodni ustavotvorni sabor. Narodni zakonodavni sabor*

Narodni ustavotvorni sabor bira se na isti način kao i redoviti, samo za pojedini mandat treba polovica manje izbornika te ima dvostruki broj članova.

Sastaje se 14 dana iza izbora. Suveren je i sam se raspušta.

Tri mjeseca poslije njegova sastanka može narod peticijom od 100.000 vlastoručnih potpisa, upravljenom na predsjednika republike, tražiti plebiscit o raspustu ustavotvornog sabora.

Sve zakone stvara narodni zakonodavni sabor, koji se bira na 4 godine po sveopćem izbornom pravu, bez raz-

like spola od navršene 18. godine, bez ikakvog drugoga ograničenja.

Izbor je uvijek prve nedjelje u rujnu, ako se sabor redovito bira, ako je raspušten, devetu nedjelju iza raspusta.

Broj zastupnika nije stalan nego ovisi o tom koliko izbornika u istinu glasuje.

Na svakih 6.000 predanih glasova dolazi jedan zastupnik.

Kandidati se postavljaju prema stranačkim kandidat-kim listinama za cijelu Hrvatsku u pojedinim kotarima, gdje se glasuje istodobno i za pojedine kandidate i za stranku. Ako kandidat dobije u tom kotaru 6.000 glasova, odmah je izabran. Višak od toga, a i manji broj glasova, računa se njegovoj stranci u korist.

Prema sveukupnom broju glasova koje je stranka tako dobila, odbivši glasove odmah izabranih zastupnika, dodjeljuje se stranci pripadajući broj mandata po visini broja glasova predanih za pojedine kandidate.

Na konačni natpolovični ostatak pripada svakoj stranci po jedan mandat.

Svi izbornici imaju jednako aktivno i pasivno izbornopravo.

Glasuje se po općinama. — Izbore vode sudovi uz zakonom uređeno sudjelovanje stranaka, a izbore ovjerovljuje (verificira) stol sedmorice.

Sabor redovito zasjeda od 15. listopada do 15. ožujka, bez prekida, na radne dane.

U izvanredno se vrijeme sastaje sabor ako to traži jedna petina zastupnika ili ako se sastaje poslije raspusta ili na narodnu peticiju sa zakonskom inicijativom ili ako se radi o povredi imuniteta.

Kod svakoga slobodnoga vijećanja mora biti prisutna barem trećina članova, kod glasovanja barem polovica.

Narodni zastupnici, tj. članovi ustavotvornoga i zakonodavnoga sabora, osim općenite osobne nepovredivosti, koju imaju kao ljudi, uživaju dok su zastupnici, bez obzira da li zasjeda sabor ili ne zasjeda, a isto tako i po-

slije raspusta sabora, dok ne minu izbori, posvemašnju nekažnjivost za sve ono, što govore i pišu u saboru ili izvan njega. Za ovo govorenje ili pisanje ne može zastupnik biti nikada pozvan na odgovornost.

Ako je zastupnik uhvaćen na djelu kod zločina kod kojih prestaje osobna nepovredivost, ima o tom odmah biti obaviješten saborski predsjednik, koji, zasjeda li sabor, sazivlje još isti dan, a ne zasjeda li, u roku od tri dana saborski imunitetni odbor koji samo sa dvije trećine svih prisutnih članova može zaključiti da se protiv toga zastupnika povede postupak. Tu odluku ima plenum sabora u roku od 3 dana ako zasjeda, ako ne zasjeda, u roku od 8 dana potvrditi. Ne preduzme li sve ovo ovako, zastupnik je slobodan i ima se pravo sam udaljiti iz pritvora, a nitko ga, pod osobnom odgovornošću zakonu, nema pravo u tom spriječiti. Za sva ostala eventualno počinjena djela može narodnoga zastupnika izručiti samo sabor ako to imunitetni odbor predloži sa dvije trećine glasova.

Imunitet počinje od časa čim kotarski odnosno glavni izborni odbor ustanovi da na dotičnoga kandidata otpada potreban broj glasova, a prestaje kad je glavni izborni odbor konačno ustanovio broj novoizabranih zastupnika.*

Budući da je pasivno izbornopravo izražaj aktivnoga prava svih izbornika, a prema tomu čin narodnoga suvereniteta, to s časom kad imunitet počinje, prestaje svako i pravomoćnom osudom nastalo ograničenje osobne slobode.

b) Županijska skupština

Županijsku skupštinu sačinjava jednaki broj izaslanika svih udruženih gospodarskih općina. Ove izaslanike bira općinska skupština svih odraslih općinara na 4 godine istim izbornim činom kojim se biraju općinski vijećnici.

* Ovdje je svakako nekakva greška; najvjerojatnije je da na taj pasus treba nadovezati — „na sljedećim izborima za sabor.“ (Op. Z. K.)

Županijska se skupština obnavlja svake dvije godine polovicom.

Ona stvara pravilnike u okviru svoje autonomije.

Županijske poslove vodi županijski upravni odbor sa svojim predsjednikom, koji ima naslov župana, prema utvrđenim načelima naprednoga zadrugarstva.

Taj odbor s predsjednikom bira županijska skupština.

c) Općinska skupština. Općinsko vijeće

Općinsku skupštinu sačinjavaju svi odrasli neporočni općinari, a sastaje se, raspravlja i posluje prema utvrđenim načelima naprednoga zadrugarstva. Ona bira općinsko vijeće, kojemu se predsjednik zove načelnik, te u okviru svoje autonomije stvara pravilnike.

II. UNUTRAŠNJE UREĐENJE REPUBLIKE

1. IZVRŠENJE NARODNE SAMOVLADE (SELF GOVERNMENT)

Sveukupna dosadašnja politička uprava se ukida te prestaje teritorijalno razdjeljenje na političke upravne općine, političke kotare i političke županije.

Mjesto političko-policajne uprave uvodi se uprava gospodarska, prosvjetna i zdravstvena.

a) Seljački dom ili seljačka domaja

Temeljna jedinica ove uprave je seljački dom ili seljačka domaja, tj. svako seljačko gospodarstvo kao glavna privredna i prosvjetna jedinica s općenitim narodnim obilježjem.

Ovo narodno obilježje ovisi poglavito od brojnosti seljačke obitelji, te se svakomu predstavniku (predstavnicu) seljačke obitelji, dotično seljačkoga doma, u zakonu o gospodarskim općinama ima dati toliki broj glasova na općinskoj skupštini koliko je u obitelji duša.

Pravni položaj u domovini obitelji gradskih, napose radničkih i svih obitelji bez doma, ima se urediti posebnim zakonom.

b) *Gospodarska općina*

Prva teritorijalna jedinica svoj toj upravi jest gospodarska općina koju redovito sačinjava svako selo za sebe, a gdje to narod želi, ili potreba zahtijeva, više manjih sela ili zaselaka, načelno u opsegu jedne zemljišne zajednice ili jedne porezne općine.

Autonomija gospodarskih općina uređuje se posebnim zakonom prema načelima sveopćega, a napose seljačkoga naprednoga zadrugarstva.

Opseg ili djelokrug općinske autonomije isti je kao i autonomije županijske te je ograničen samo faktičnom mogućnošću izvršivanja.

Gospodarska općina, kao član županije, izvršuje sve one poslove na koje se dobrovoljno obvezala, te je samo u tom svojstvu organ županije.

Za pokriće troškova svoga djelokruga imade općina svoje posve samostalne financije tako da od predmeta koje ne oporezuje država (primjerice za sađenje duhana i pečenje rakije) ubire daću kako odredi općinsko vijeće.

c) *Županija*

Slobodnim udruživanjem gospodarskih općina nastaju županije, koje su šire područje i ujedno viši stepen privredne prosvjetne i zdravstvene organizacije i koje djeluju prema posebnom zakonu o županijama.

Tim zakonom se uređuje način kojim se gospodarske općine udružuju u stalna županijska područja. Sve gospodarske općine u granicama današnjih političkih kotara udružuju se odmah u privremene županije, a njihove poslove vodi stručno osoblje današnjih županijskih i kotarskih oblasti.

Posebni zakon o županijskoj samovladi uređuje županiju tako da za direktnu državnu djelatnost preostaju poslovi narodnih financija i narodne obrane te sudstvo, za koje postoji posebno uređenje, zatim školstvo, počevši od narodnih škola za opću naobrazbu, a od zdravstva, privrede i općine svi poslovi koji se, po svojoj

biti, tiču cijele domovine ili koji se izvršuju s obzirom na međunarodne ugovore i obveze.

Svi ostali poslovi spadaju u djelokrug županije.

Narodna vlada ne može učiniti županiju svojim organom ni u jednom području svoga djelovanja, ali može županiji dodijeliti posebne vladine stručne službenike za izvršivanje poslova direktne državne djelatnosti.

Za sveukupno poslovanje u ovom djelokrugu ima županija svoje posebne financije.

I gospodarska općina i županija imaju autonomiju ili selfgovernment u potpunom smislu tih riječi, koje znače da gospodarska općina i županija u okviru zakona mogu stvarati svoje pravilnike s valjanošću zakona, i da same sobom vladaju, tj. da u svom zakonskom djelokrugu posluju bez ikakve smetnje od strane predsjednika republike, dotično narodne vlade.

Općinske pravilnike stvara općinska, a županijske županijska skupština. Ovi se pravilnici šalju narodnoj vladi samo zato da vidi nije li općina ili županija prekoracio zakon o svojoj autonomiji. Ako narodna vlada misli da je pravilnikom prekoračen zakon, šalje ga odmah stolu sedmorice koji stvar ima riješiti najdulje u roku od mjesec dana. Inače vlada vraća pravilnik općini ili županiji s jedinom opaskom da je pregledan.

Ni u jednom slučaju ne može pravilnik ostati kod vlade dalje od mjesec dana.

d) *Uređenje gradske autonomije*

Uklada se naziv kraljevski slobodni gradovi.

Gospodarske općine ne mogu se više ubuduće pridruživati gradskim općinama, a bivše seoske upravne općine i pojedine, pretežno seljačke, gradske porezne općine mogu se, prema zakonu o gospodarskim općinama, od gradova otcijepiti i pridružiti gospodarskim županijama.

Posebnim zakonom o autonomiji gradskih općina uređuje se autonomija gradova razviti do istoga stepena kao i autonomija gospodarskih županija, i to tako da u gradovima radništvo, obrtništvo i ostalo privredno gra-

danstvo na temelju sveopćega, tajnoga i jednakoga prava glasa, bez razlike spolova, ustinu vodi sve gradske poslove.

2. IZVRŠIVANJE DIREKTNE DRŽAVNE DJELATNOSTI

Domovinske poslove vodi predsjednik republike s narodnom vladom.

a) Glavni domovinski poslovi jesu:

1. izvršivanje čovječanske pravice (Ministarstvo pravde),
2. narodna privreda,
3. narodna prosvjeta,
4. briga za narodno zdravlje,
5. obrana doma i domovine,
6. stalna veza s ostalim narodima i državama.
7. podmirivanje troškova za sve te poslove. (Državne financije.)

Svaku skupinu ovih domovinskih poslova vodi ministar koji mora biti strukovnjak, koji može a ne mora biti član sabora i koji radi uz pomoć drugih strukovnjaka za posebne odjele u svakom ministarstvu.

Strukovnjacima smatraju se i seljački gospodari.

Svi ministarski odjeli imaju na čelu ministarske zamjenike, koji rade pod vodstvom dotičnoga ministra i pod nadzorom posebnih saborskih povjerenika — zastupnika.

Nadzor saborskih povjerenika i služba ministarskih zamjenika uređuje se posebnim zakonom o ustrojstvu vlade.

b) Predsjednik republike (ban)

Prvu glavnu brigu za domovinske poslove vodi predsjednik republike, koji se zove i ban, a bira se plebiscitom na 4 godine prve nedjelje u svibnju i preuzima svoje poslove prvoga srpnja iste godine.

Kandidatom predsjedničkim može biti svatko tko i zastupnikom ako ga predloži 60.000 izbornika ili parlamentarna stranka koja je dobila toliki broj glasova kod posljednjih izbora.

Istim izbornim činom biraju se i dva potpredsjednika.

Za slučaj predsjednikove smrti, dobrovoljnoga odstupanja, odsutnosti ili nesposobnosti zamjenjuje ga prvi potpredsjednik do povratka, dotično do konca predsjedničke periode, a njega, u tim istim spomenutim slučajevima, drugi potpredsjednik. Predsjednikom i potpredsjednicima izabrani su oni kandidati koji dobiju najveći broj glasova.

Predsjednik ne može biti istovremeno narodni zastupnik, a ni potpredsjednici ni predsjednički zamjenik ne izvršuju svog mandata dok vrše predsjedničke poslove.

Predsjednik republike stoluje u Zagrebu.

Predsjednik je predstavnik republike i glava narodnoj vladi koju sam imenuje i sam otpušta, a sastavlja je između zastupnika ili nezastupnika.

Narodna vlada vodi sve poslove pod političkom odgovornošću predsjednikovom.

Predsjednik je politički odgovoran samo narodu.

Narod peticijom od 100.000 vlastoručnih potpisa, sabranih u roku od mjesec dana, ili sabor, zaključkom s dvije trećine od sviju zastupnika, može tražiti, da predsjednik odstupi.

Cetvrte nedjelje poslije toga što je stol sedmorice ustanovio da je peticija dovoljno potpisana, dotično 4 nedjelje poslije saborskoga zaključka o odstupu predsjednika, imade se obaviti plebiscit prema formuli: predsjednik N. N. ima odstupiti ili predsjednik N. N. nema odstupiti.

Ako plebiscit odluči za odstup, ukida se tim izbor obaju potpredsjednika, te sabor, ako je na okupu, bira predsjedničkoga zamjenika odmah s jednostavnom većinom najkasnije u roku od 24 sata, a ako ne zasjeda u roku od 8 dana.

Cetvrte nedjelje poslije izbora predsjedničkoga zamjenika, bira se sveopćim izborima novi predsjednik;

ako od dana izbora zamjenika do prve nedjelje u svibnju nema više od šest mjeseci, to ovaj posebni predsjednički izbor otpada, ali novi redovito izabrani predsjednik preuzima predsjedničke poslove odmah čim stol sedmorice proglasi da je izabran. Isto tako odmah preuzima svoje poslove i predsjednik izabran u izvanredno vrijeme.

Posebnim se zakonom uređuje izbor predsjednika, preuzimanje predsjedničkih poslova i svaka promjena u predsjedništvu republike.

c) Veza s ostalim narodima i državama

Neutralna seljačka republika Hrvatska živi je organ velike čovječanske zajednice koja se polagano, ali sigurno, pretvara u veliku svjetsku saveznu republiku. K toj čovječanskoj zajednici pristupa republika Hrvatska ili sporazumno sa Slovenijom, sa Srbijom i s Bugarskom, kao ravnopravni član jugoslavenske savezne republike, ili posve samostalno i direktno kao član Saveza Naroda.

Ministarstvo za vezu s ostalim narodima i državama ne vodi takozvane diplomacije, koja po svojoj biti mora biti tajna, te republika Hrvatska u pravilu nema takozvanih diplomatskih zastupnika.

Republika Hrvatska, kao organizacija i posebne hrvatske i sveopće ljudske privrede i kulture, ima u drugim državama, gdje god to potreba zahtijeva, samo svoje privredne i kulturne zastupnike (konzule). Ovi se zastupnici poglavito brinu za život, zdravlje i napredak državljana republike u inozemstvu.

d) Obrana i sigurnost doma i domovine

Dosadašnje vojne dužnosti u republici nema. Mjesto militarističke vojne dužnosti uvodi se obrana doma i domovine kao jedan dio sveopće narodne radne dužnosti, i to ovako: svatko tko živi na teritoriju republike dužan je za republiku jedanput zauvijek odraditi šest mjeseci na način kako to odredi zakon o sveopćoj narodnoj radnoj dužnosti. Navjeći dio ovoga vremena, i

to najmanje četiri mjeseca, imade svatko obavljati opće korisne poslove, kao što su cestogradnje, vodoogradnje, melioracije ili popravljjanje tla i, uopće, javne radnje tako da se što veći dio državnoga proračuna može podmiriti ovim radom.

Manji dio vremena, i to najviše dva mjeseca, ima se upotrijebiti na tjelesno vježbanje uopće, a na pripravu za obranu doma i domovine napose. Ako je za koju vrst pripreve potrebno više vremena, mogu se, prema potrebi, izabrati najvještiji ljudi koji će se makar i punih šest mjeseci u toj struci usavršavati.

Sveopća narodna radna dužnost za žene može se uvesti samo plebiscitom, koji se ima obaviti čim to peticijom zatraži 30.000 odraslih stanovnika republike, ali se i onda ima taj rad obavljati blizu doma i na takav način da kod toga ne strada žensko poštenje i zdravlje.

Dužnost braniti dom i domovinu prestaje u republici samo smrću.

S obranom doma i domovine spojeno je i narodno redarstvo ili sigurnosna straža. Posebnim zakonom ima se urediti priprava za zapovjednike narodne straže i središta pojedinih domobranskih kotara. Ovi domobranski kotari pokrivaju se sa sudbenim i poreznim kotarima.

e) Podmirivanje troškova za sve domovinske poslove (državne financije)

Kao glavni državni izravni porez posebnim se zakonom uvodi progresivna dohodarina. Visinu dohodarine ustanovljuje svake godine sabor kod rasprave o proračunu prema poreznoj snazi porezovnika, i to progresivno, tj. tako da se od sve to većega poreza plaća sve to viši postotak poreza.

Na dohodak za koji se posebnim zakonom odredi da je čovjeku bezuvjetno potreban za njegov ljudski život ne može se ustanoviti dohodarina viša od jednoga postotka.

Na progres i onu dohodarinu ne može biti nikakvoga nameta (prireza).

Državni porez može uvesti samo narodni sabor, a općinski i županijski samo općinska i županijska skupština.

Nitko ne može biti oslobođen od plaćanja poreza.

Na najnužnije životne potrepštine, naime, na kruh i brašno, na sol, na mlijeko i na petrolej ne može se ustanoviti, nikakav porez i nikakva druga daća.

Iz državne, županijske ili općinske blagajne ne smije se ništa izdati što nije određeno državnim, županijskim ili općinskim proračunom.

Narodni sabor raspravlja i prihvaća svake godine državni proračun, koji vrijedi za jednu kalendarsku godinu.

Zajedno s proračunom ima narodna vlada podnijeti saboru zaključne račune prijašnje godine.

Sabor ne može pojedinih predloženih proračunskih stavaka o izdacima državnoga proračuna povišiti, ali ih može sniziti ili jednostavno brisati.

O upotrebi eventualnih prištednja odlučuje samo sabor.

Državni, županijski i općinski proračun imade se uvijek raspraviti i odobriti unaprijed. Ako državni županijski ili općinski proračun nije odobren, to za dotičnu godinu, dok ne bude toga odobrenja, nitko nije dužan plaćati dotičnoga državnoga, županijskoga ili općinskoga nedozvoljenoga poreza, te se svaki službeni poziv ili čak utjerivanje ovakvih nedozvoljenih poreza kazni kao zloraba uredovne vlasti.

Isključivo pravo prodavati stanovite predmete za potrošnju, tj. pravo monopola, može imati ili izvršivati samo republika.

Sve državne račune pregledava državno računovodstvo, koje se uređuje posebnim zakonom.

Posebnim se zakonom ima zajamčiti nezavisnost i strukovna sprema svih službenika državnoga računovodstva i urediti njihova odgovornost pred stolom sedmorice.

Državno računovodstvo pregledava, ispravlja i likvidira, prema posebnim zakonskim propisima, državne, županijske i općinske račune; pazi da se ne prekorači

nijedan izdatak ustanovljen državnim proračunom, a upozoruje na eventualna prekoračenja kod županijskoga i općinskoga proračuna te zaključuje državne račune.

Državno računovodstvo podnaša godišnji državni obračun sa svojim izvješćem i sa svojim posve slobodnim primjedbama narodnomu saboru po predsjedniku republike na ponovno ispitivanje i odobrenje, i to tako da obračun za prijašnju godinu može narodna vlada dostaviti saboru zajedno s predloženim proračunom za buduću godinu.

Za ubiranje državnih poreza osnivaju se porezni uredi republike za porezne kotare, koji su ujedno kotari sudbeni i domobranski; manji su od današnjih političkih kotara, a veći od današnjih upravnih općina tako da svaki porezni ured može lako ubrati porez po svim gospodarskim općinama svoga područja.

III. IZVRŠIVANJE PRAVDE

Sudi se u ime pravice i zakona.

Sudovi se osnivaju i ukidaju samo zakonom.

Suci su neovisni te ne mogu, osim uslijed pravomoćne disciplinarne presude, biti protiv svoje volje ni premješteni ni umirovljeni prije navršene 65. godine, a ni svrgnuti.

S navršenom 65. godinom mora se svaki sudac umiroviti.

Suce prvoga stupnja namješta vrhovno sudište, raspisavši natječaj na svako pojedino ispražnjeno sudačko mjesto. Među više natjecatelja imade prednost onaj koji je prije položio sudački ispit.

Prizivna sudišta i vrhovno sudište popunjuje se samo prebiranjem (opcijom) iz redova sudaca i odvjetnika.

Prve suce sviju stupnjeva imenuje predsjednik republike.

Suci nisu razdijeljeni u dnevne razrede, a plaća im se povećava u stalnim vremenskim razmacima nakon

stanovitoga broja službenih godina određenoga zakonom.

Stotina neporočnih odraslih državljana (državljanke), svojih gospodara, koji su navršili 30 godina, može pismeno s vlastoručnim potpisima zatražiti kod stola sedmorice protiv svakoga suca disciplinarni postupak, koji se imade odmah započeti i u roku od mjesec dana završiti, i to uvijek presudom koja se ima izreći uz sudjelovanje porote.

Prvostepeni sudovi dobivaju posebnim zakonom svoje područje, koje se zove sudbeni kotar, a koji je isto tako velik kao kotar porezni i domobranski.

IV. POTPUNA IZGRADNJA NEUTRALNE SELJACKE REPUBLIKE HRVATSKE

ZAKONI KOJIMA SE USTAV PROVODI I POPUNJUJE

Svi zakoni koji se u ovomu ustavu spominju sačinjavaju s ustavom jednu cjelinu te ih narodni sabor republike ima stvoriti već u prvom svom redovitom zasjedanju, a eventualno i u izvanrednom zasjedanju kroz ljetne mjesece iste godine.

V. ODNOSAJ REPUBLIKE PREMA SRBIJI, SLOVENIJI I BOSNI I HERCEGOVINI

Sa Srbijom, kao s nezavisnom kraljevinom, sa Slovenijom, kao s pravno posvema a dobrim dijelom i faktično nezavisnim područjem slovenskoga naroda, te s Bosnom-Hercegovinom, kao pravno i faktično posve autonomnom hrvatsko-srpsko-muslimanskom narodno političkom jedinicom, banska Hrvatska, kao neutralna seljačka republika, uređuje svoj odnošaj na zajedničkom međunarodnom teritoriju na suverenoj konstituenti Srba, Hrvata i Slovenaca, izabrano dne 28. stude-

noga 1920, čim i većina srpskih, slovenskih i bosansko-hercegovačkih zastupnika pristane na zajedničko raspravljanje bez majorizacije.

VI. ODNOSAJ PREMA OSTALIM DIJELOVIMA DANAŠNJEGA MEĐUNARODNO PRIZNATOGA PODRUČJA SRBA, HRVATA I SLOVENACA

Banska Hrvatska ne odriče se nijednoga svoga prava na današnju Dalmaciju, ali današnjoj Dalmaciji, radi posebnih njezinih historijskih, zemljopisnih i međunarodnih prilika, premda je to najčišća hrvatska zemlja, dakle samo dio hrvatskoga naroda, priznaje potpuno pravo narodnoga samoodređenja te će svu svoju snagu uložiti u to da se Dalmaciji i dalmatinskim Hrvatima što prije dade prilika da posve slobodnim plebiscitom, izvršenim pod međunarodnom kontrolom, odluče o svojoj sudbini.

Isto ovako potpuno pravo narodnoga samoodređenja, koje se imade oživotvoriti slobodnim plebiscitom izvršenim pod međunarodnom kontrolom, priznaje republika Hrvatska Crnoj Gori, Makedoniji, Banatu, Bačkoj i Baranji.

VII. ODNOSAJ PREMA GRADU RIJECI I ISTRI

Republika Hrvatska ne priznaje tajnoga ugovora između kraljevine Italije i kraljevine Srbije, sklopljenoga dne 11. studenoga 1920. u Rapallu, bez Hrvatske i protiv Hrvatske, ali kao Neutralna mirotvorna republika očekuje pripojenje grada Rijeke i Istre k Hrvatskoj od talijanske prosvijećene radničke i seljačke demokracije i od Saveza Naroda, pred kojima će taj svoj zahtjev vazda iznositi.

(Vidi i Dodatak ovom Ustavu na str. 541—547.)